

Csongrád Megyei Könyvtáros 34. évf. 1/4.sz. (2002)

Kokas Károly:

Bibliotheca Eruditionis
Régi Magyarországi Nyomtatványok és Olvasmányok Adatbank (1500-1700)

(A projekt ill. adatbázis az IKTA-3 NI-2000 (197-198/2001) program keretében valósul meg)

A program

A magyar nemzeti könyvtárban a retrospektív nemzeti bibliográfia munkálatai hosszú évtizedek óta folynak, és az eddigi eredmények túlzás nélkül nemzetközileg is egyedül állóak, hiszen a bibliográfiai számbavétel és az összes példányadat mellett a kötetek rögzítik az egyes kiadások történetét is.

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén, illetve az Egyetemi Könyvtárban, majd a Művelődéstörténeti Intézetben két évtizede folynak olyan szervezett kutatások, amelyek a Kárpát-medence XVI-XVIII. századi olvasási szokásait tárják fel. Ezek első lépéseként a korábbi nagyszámú publikációban és a történeti Magyarország levéltáraiban őrzött dokumentumokban kellett mindazokat a forrásokat megkeresni, amelyek könyvek használatával kapcsolatos információkat tartalmaznak. A tudományos kutatási anyag imponáló sorozatban folyamatosan jelenik meg.

A most induló kutatási és alkalmazási program eredményeképpen egy, a magyarországi művelődéstörténet XVI-XVIII. századi korszakának tanulmányozásához alapvető adatbázisrendszer jön majd létre, amelyik alapvető eredményeket dolgoz fel a szellemi tudományokban ritkaságnak számító kvantitatív kataszterrel, amelyet egyedülállóan egészít ki a korpusz egy jelentős részének multimédiás bemutatása (könyvek, kötések, illusztrációs anyag).

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az adatbázisok választ adnak azokra a kérdésekre, hogy ki, mikor, milyen könyvet olvasott és gyűjtött a XVI-XVII. századi Kárpát-medencében, s a rendszerben mindez összekapcsolódik a legfontosabb könyvtörténeti, levéltári forrás megjeleníthetőségével és a legjellemzőbb kötetek illusztrációs anyagának megtekinthetőségével. Az interdiszciplináris tudományos hasznosíthatóságon kívül átélhetővé, vizsgálhatóvá válik a reformáció utáni 200 év magyarországi tudományosság és az európai tudomány és olvasmányanyag teljes hazai recepciója.

Mindez középiskolai tanulóktól kezdve tudományos kutatókig igen sokfajta felhasználó igényeit tudja kielégíteni.

A projekt részei

Könyvtörténeti adatbázisok

A projekt tulajdonképpeni célja a Kárpát-medencében a XVI-XVII. században előforduló könyvanyag (potenciális olvasmányanyag) rekonstrukciója, vagyis a Régi Magyarországi Nyomtatványok Virtuális Könyvtár: a magyar nemzeti bibliográfia XVI-XVII. századi részének digitalizálása. Ez az adatbázis három részből áll:

- bibliográfiai leírások kiegészítve a teljes lelőhelyjegyzékkel,
- az egyes könyvek kiadástörténete,
- az egyes kiadások címlapjának, az ajánlásokat és előszavakat tartalmazó oldalaknak (egy második fejlesztési szakaszban a teljes köteteknek) a fotói.

Háttér adatbázisként az olvasmánytörténeti adatbankhoz a nemzeti könyvtár régi könyv katalógusa szolgál majd. Ennek XVI. századi része elkészült. Az antikva katalógus maga is két részből áll:

- bibliográfiai leírások, amelyeknek nemzetközileg is egyedülálló része az, hogy minden esetben rögzítettük a kötetek tartalmát (contenta),
- a gyűjtemény címlapfotói, ajánló levelei, előszavai, a leggyakoribb és legritkább kötetek pedig in extenso.

Olvasmánytörténeti adatbázisok

Az említett két évtizedes kutatásokkal megalapozva épül (részben elkészült) egy, a magyar olvasmánykultúra 1526 és 1750 közötti egész időszakát átfogó adatbázis. Ez a következőket tartalmazza:

- mintegy 1750 levéltári forrást, amelyek az adott időszakban arról szólnak, hogy valaki(k) birtokolt(ak)-e könyveket a Kárpát-medencében és hogyan írták le azokat - ebben az adatbázisban tételesen mintegy 150-200.000 könyvről esik szó (ez beazonosíthatóan kb. 60.000 konkrét magyar és külföldi művet jelent),
- a dokumentumok teljes szövegét, s a legfontosabbak fakszimiléjét is,
- a korabeli leírás alapján hatalmas szakapparátussal beazonosított valóságos művek címleírását - ez előfordulási frekvenciájuk szerint töltődik föl, tehát a gyakrabban szereplő művek kerülnek be hamarabb,
- a forrásokhoz, a könyves adatok tulajdonosaihoz, ill. a gyűjteményekhez és konkrét könyvekhez kapcsolódó szakirodalmat.

A négy adatbázis SQL szinten lekérdezhető, s hipertextes felületen egyik a másikba kapcsolódik, és így teljesen átjárható.

Plusz: A Zrínyi-könyvtár 3D-s rekonstrukciója

A háromdimenziós virtuális felületek a számítástechnika szórakoztatóipari területén ma már rendkívül elterjedtek és igen népszerűnek mondhatóak. Természetesen kialakult az igény ilyen felületek hálózati használatára is. E virtuális valóságot szimuláló nyelven megalkotott 3D "világokban" a felhasználó szabadon bolyonghat és folytathatja útját az itt elhelyezett linkeket követve. A linkek révén a virtuális terek összeköthetőek "hagyományos" elektronikus dokumentumokkal, képekkel és szövegekkel egyaránt.

Ennek konkrét kísérleti megvalósítása a költő Zrínyi Miklós könyvtárának eredeti állapot szerinti virtuális rekonstrukciója. (Vagyis az egész projekt több, mint 2000 könyvtárából egynek a kiemelése és részletes vizuális feldolgozása.) A szakemberek a könyvleltárak alapján már korábban rekonstruálták ezt az anyagot, amely teljes egészében Zágrábba került.

Zrínyi személye és az általa hasznosított hatalmas barokk műveltséganyag önmagában is kiemeli könyvtárát a nagy magyar gyűjtemények közül. Rendkívül fontos azonban az a körülmény, hogy a kutatóknak sikerült a különféle közvetlen és közvetett források alapján szinte 100%-ban megállapítani, mely könyvekből állt a könyvtár, sőt a könyvek helyrajzi viszonyát is rekonstruálni lehetett.

A 3D-s megvalósítás azt jelenti, hogy az egykori eredeti helyszíneken készült felvételek, valamint a korabeli ábrázolások és feljegyzések segítségével a hálózaton újra lehet "építeni" a ma már sajnos sehol nem létező könyvtárat, mégpedig szakmailag teljesen korrekt tartalommal és a könyvtár egykori vizuális képét is felidézve.

A virtuális polcokon sorakozó "kötetekhez" címlapokat és leírásokat lehet rendelni, a könyvtár térbeli képét a korban rendkívül fontos emblemátika alapképeivel lehet felszerelni. Az ilyen típusú számítógépes rekonstrukció hálózati megvalósítása modell-értékű lehet a történelmünk során sajnos nagy számban elpusztult gyűjtemények "újratereemtése" területén, így pl. módszertani kiindulópont lehetne a Bibliotheca Corviniana majdani virtuális rekonstrukciójához.

* * *

A projektet az Országos Széchényi Könyvtár részéről dr. Monok István főigazgató vezeti míg a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára részéről dr. Kokas Károly osztályvezető a felelős vezető.